

OA Val van kabinet-Rutte III: Dilemma's

Korte omschrijving werkvorm

Bij deze werkvorm laat je de leerlingen een mening vormen over de val van drie kabinetten. Ze beargumenteren individueel bij drie dossiers of ze het terecht vinden dat een kabinet is gevallen. Eén dossier diepen ze vervolgens in drietallen verder uit. Daarna gaan ze plenair met elkaar in gesprek over hun beargumenteerde mening.

Let op: deze werkvorm is geschreven met het oog op thuisonderwijs. Een klassikale versie is mogelijk.

Leerdoel

- Leerlingen kennen begrippen die in het nieuws gebruikt worden rondom de val van een kabinet.
- Leerlingen begrijpen wat er in staatsrechtelijk opzicht gebeurt bij de val van een kabinet.
- Leerlingen krijgen inzicht in de aanleidingen van de val van drie Nederlandse kabinetten
- Leerlingen vormen een mening over de val van drie Nederlandse kabinetten

Duur

40 minuten

Bronnen

- Politiek voor Dummies, Eddy Habben Jansen (2010).
- Aanbevelingen bij het onderzoeksrapport "Focus op Dutchbat II".
- Handboek thema's maatschappijleer, havo, (2012).
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2002/04/17/ok-struikelt-over-srebrenica-7585905-a130133>
- www.parlement.com
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Val_van_Srebrenica
- <https://www.trouw.nl/nieuws/uitzending-zembla-leidde-val-balkenende-ii-in~bee60182/>

Benodigd materiaal

- Werkblad met dilemma's
- Eventueel: tool met interactieve bordesfoto.
<https://tools.prodemos.nl/regering>

Handleiding

1. Stuur elke leerling een werkblad toe.
2. Leg klassikaal uit dat op vrijdag 15 januari 2021 kabinet Rutte III is gevallen (ontslag heeft aangeboden) vanwege de toeslagenaffaire.
3. Geef uitleg over wat het vallen van een kabinet inhoudt en wanneer het gebeurt, maar let op dat je inhoudelijk niet te veel weggeeft over de toeslagenaffaire i.v.m. de dilemma's. Geef aan dat leerlingen deze informatie nodig hebben voor de individuele opdracht die hierop volgt. Stel tussendoor controlevragen.
  - *Het is de bedoeling dat een kabinet vier jaar lang aanblijft tot de nieuwe Tweede Kamerverkiezingen. Maar dat is niet altijd het geval.*
  - *Het kabinet 'valt' als de leden van het kabinet (de ministers en staatssecretarissen) aftreden vóór hun ambtsperiode ten einde is. (Leg, om het onderscheid tussen het kabinet en de regering in herinnering te roepen bij je leerlingen eventueel uit dat de regering nooit valt, omdat de koning kan niet 'vallen' (hooguit van het trapje op het bordes! Laat eventueel de bordesfoto zien op <https://tools.prodemos.nl/regering>).*
  - *Grofweg zijn de oorzaken dat een kabinet valt de volgende:*
    1. *Interne verdeeldheid in het kabinet: ministers zijn het oneens over een of meer*

kwesties. (Dit is een staatsrechtelijk motief.)¹

2. *Een conflict met het parlement: wanneer de meerderheid van de Tweede Kamer het kabinet niet meer steunt. (Dit is een staatsrechtelijk motief.)²*
  3. *Emotionele en morele redenen.*
  4. *Politiek opportunisme.*
- *Na een kabinetscisis volgen meestal vervroegde verkiezingen, tenzij er al snel verkiezingen gepland staan.*
  - *Als een kabinet 'valt' dan biedt de minister-president het ontslag aan van alle ministers en staatssecretarissen bij de koning. De koning vraagt vervolgens of de leden van het kabinet alle lopende zaken willen afhandelen. Zij blijven tot een volgend kabinet aantreedt. In deze periode nemen ministers en staatssecretarissen geen gevoelige beslissingen meer.*
  - *Als ministers en staatssecretarissen na hun ontslag de lopende zaken afhandelen worden ze 'demissionair' genoemd.*
4. Stuur de leerlingen het werkblad en laat de leerlingen eerst individueel de achtergrondinformatie per dilemma lezen en de vragen beantwoorden op een los blaadje. Geef leerlingen hier ongeveer 15 a 20 minuten de tijd voor.
  5. Maak drietallen in breakoutrooms en laat de leerlingen per drietal zelf één casus/dilemma uitkiezen. Bij die casus bereiden ze hun argumentatie voor of het de juiste keuze was van het kabinet om op te stappen of niet. Daarbij moeten ze twee argumenten bedenken bij hun standpunt en 1 vraag die ze denken te krijgen en een reactie hierop. Geef de groepjes hier ongeveer 10 minuten de tijd voor.
  6. Laat de leerlingen weer terugkomen in de klassikale les en haal per groepje kort op welke dilemma ze hebben besproken en

welk standpunt ze ingenomen hebben (voor of tegen val van het kabinet).

7. Laat de groepjes die tegenover elkaar staan qua standpunt om de beurt hun standpunt verwoorden en vervolgens op elkaar reageren. Als er meer groepjes zijn die hetzelfde standpunt hebben kan je gebruik maken van de vraag die zij zelf hebben gesteld. Laat ze daar een reactie op geven. Breng eventueel als docent nog nieuwe elementen in tijdens de discussie. Zie hiervoor het 'Antwoordmodel ter achtergrondinformatie bij klassikale bespreking dilemma's'.
8. Behandel alle 3 de dilemma's volgens stap 7.

Tip: om leerlingen meer kennis te laten maken over de aanleiding van de val van kabinet Rutte III, kan je ook de werkvorm OA: Val van het kabinet - de toelagenaffaire, aan leerlingen meegeven als huiswerkopdracht voorafgaand aan deze werkvorm.

---

¹ <https://www.nrc.nl/nieuws/2002/04/17/kok-struikelt-over-srebrenica-7585905-a130133>.

² <https://www.nrc.nl/nieuws/2002/04/17/kok-struikelt-over-srebrenica-7585905-a130133>

Dilemma's

---

1. Val van kabinet Kok II

Kabinet-Kok II (1998-2002)

Dit kabinet, in de wandelgangen veelal 'Paars II' genoemd, was een voortzetting van het kabinet-Kok I. PvdA-leider Wim Kok werd voor de tweede keer premier. Hoewel het kabinet het bijna de volle vier jaar uithield, verliep de samenwerking tussen PvdA, VVD en D66 minder soepel dan in de vorige kabinetsperiode.

Op 16 april 2002 boden de ministers en staatssecretarissen van het tweede kabinet-Kok hun ontslag aan naar aanleiding van het rapport van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) over het bloedbad bij Srebrenica. In dit rapport werden de gebeurtenissen op een rij gezet die in juli 1995 tot de moord op meer dan 7000 Bosnische moslimjongens en -mannen door Servische troepen hadden geleid. Nederlandse VN-soldaten (Dutchbat) hadden deze mensen moeten beschermen, maar hadden het bloedbad niet kunnen voorkomen. In het rapport werd de schuld min of meer verdeeld over de politiek en de militaire top, maar werd Dutchbat zelf ontzien. De militaire top werd onder meer verweten feiten verdoezeld te hebben en de Nederlandse overheid werd onder meer verweten met de uitzending van militairen een onverantwoorde beslissing te hebben genomen: slecht mandaat, slechte voorbereiding, slechte uitrusting.

Minister-president Kok en de overige bewindslieden aanvaardden met hun ontslag de politieke medeverantwoordelijkheid voor het feit dat de Nederlandse militairen het bloedbad niet hadden kunnen voorkomen. Het ontslag werd nog vóór een debat met de Kamer ingediend. Er lag dus geen conflict met de Kamer aan ten grondslag³. Het kabinet viel op 16 april 2002. Er stonden al verkiezingen gepland voor 15 mei 2002.

Bron: parlement.com

1. Wat kunnen, met het oog op bovenstaande informatie, redenen zijn geweest voor het aftreden van het kabinet?
  - A. Interne verdeeldheid in het kabinet: ministers zijn het oneens over een of meer kwesties. (Dit is een staatsrechtelijk motief.)
  - B. Een conflict met het parlement: wanneer de meerderheid van de Tweede Kamer het kabinet niet meer steunt. (Dit is een staatsrechtelijk motief).
  - C. Emotionele en morele redenen
  - D. Politiek opportunisme

2. Ik vind het goed / niet goed dat dit hele kabinet is afgetreden.

Mijn argumenten hierbij:

---

3. Vind je dat nog meer mensen uit hun positie gezet zouden moeten worden, bijvoorbeeld in de militaire top? Waarom wel of niet?

---

2. Val van kabinet Balkenende II

Kabinet-Balkenende II (2003-2006)

Na de Tweede Kamerverkiezingen van 2003 werd het kabinet-Balkenende II gevormd. In dit kabinet werkten CDA, VVD en D66 samen. De CDA- en VVD-bewindslieden uit het voorgaande kabinet-Balkenende I keerden allen terug. Jan Peter Balkenende (CDA) werd wederom premier.

Op 30 juni 2006 bood minister-president Jan Peter Balkenende het ontslag aan van de bewindslieden van D66 en stelden hij en de overige bewindslieden hun portefeuilles ter beschikking. De D66-bewindslieden stapten op, nadat de D66-fractie een dag eerder het vertrouwen in minister Verdonk had opgezegd. De aanleiding van het conflict tussen D66 en minister Rita Verdonk was de gang van zaken rond het Nederlanderschap van VVD-Tweede Kamerlid Ayaan Hirsi Ali.

In de uitzending van Zembla vertelde het toenmalige VVD-Kamerlid Hirsi Ali dat zij heeft gelogen over haar naam en geboortedatum toen zij naar Nederland kwam. Het verhaal van de politica was niet nieuw, maar Verdonk besloot naar aanleiding van de uitzending een onderzoek te laten uitvoeren naar de status van Hirsi Ali, die is geboren in Somalië. Enkele dagen later schreef Verdonk in een brief aan de Tweede Kamer dat Ayaan Hirsi Ali vooralsnog werd geacht 'het Nederlanderschap nooit te hebben verkregen'.

Hirsi Ali leek aanvankelijk haar Nederlanderschap te hebben verloren, maar zes weken later bleek ze dat toch te mogen behouden. Volgens de letter van de Somalische wet zou zij niet hebben gelogen. Minister en Hirsi Ali kwamen met een verklaring waarin laatstgenoemde de schuld voor de affaire op zich leek te nemen. Tijdens een spoeddebat over de brief benadrukten veel partijen dat de hele affaire voorkomen had kunnen worden als Verdonk zorgvuldig onderzoek had laten verrichten voordat zij met haar eerste conclusie kwam. Hoewel de uitkomst was zoals de Kamer had gewild (namelijk behoud van het Nederlanderschap voor Hirsi Ali), bestond er onvrede over de gang van zaken; niet alleen bij de oppositie, maar ook bij regeringspartij D66.

Hierop diende D66 een motie van afkeuren in tegen minister Verdonk. Deze motie kreeg geen meerderheid in de Tweede Kamer, waarop premier Balkenende de Tweede Kamer informeerde niet van plan te zijn om op te stappen. De fractie van D'66 zegde in reactie daarop het vertrouwen op in de regering, waarna de drie D66 bewindslieden hun ontslag indienden.

Het vertrouwen in het kabinet was daardoor dusdanig gedaald dat premier Jan Peter Balkenende (CDA) geen andere mogelijkheid meer zag dan het ontslag van het volledige kabinet aan te bieden aan koningin Beatrix.

Bron: parlement.com en Trouw (Uitzending Zembla leidde val Balkenende-II in, 2006)

1. Wat denk je dat, met het oog op bovenstaande informatie, de redenen zijn geweest voor het aftreden van het kabinet?

- A. Interne verdeeldheid in het kabinet: ministers zijn het oneens over een of meer kwesties. (Dit is een staatsrechtelijk motief.)
- B. Een conflict met het parlement: wanneer de meerderheid van de Tweede Kamer het kabinet niet meer steunt. (Dit is een staatsrechtelijk motief).
- C. Emotionele en morele redenen
- D. Politiek opportunisme

2. Ik vind het goed / niet goed dat dit hele kabinet is afgetreden.

Mijn argumenten hierbij:

---

3. Val van kabinet Rutte III

Kabinet-Rutte III (2017-2021)

Dit kabinet van VVD, D66, CDA en ChristenUnie kwam na de langste formatie sinds de Tweede Wereldoorlog tot stand. Het kabinet trad op 26 oktober 2017 aan. Zeven maanden na de verkiezingen van 15 maart 2017 stond er een opvolger van het kabinet-Rutte II op het bordes. Het kabinet bood op 15 januari 2021 ontslag aan, vanwege de harde conclusies van het parlementair onderzoek kinderopvangtoeslag.

Het derde kabinet-Rutte heeft vanwege de harde conclusies van de parlementaire ondervragingscommissie kinderopvangtoeslag op 15 januari 2021 zijn ontslag aangeboden. Het kabinet is nu dus demissionair. Dat betekent dat het wel gewoon doorregeert. Alleen zullen politiek-gevoelige wetsvoorstellen voorlopig niet worden afgehandeld.

De druk op het kabinet om zijn verantwoordelijkheid te nemen voor het overheidsfalen in de toeslagenaffaire werd alsmear groter, nadat Lodewijk Asscher (minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in kabinet-Rutte II) al besloot om zijn lijsttrekkerschap voor de PvdA in te trekken om dezelfde redenen. Het ontslag van het kabinet, twee maanden voor de verkiezingen en midden in de coronacrisis, is grotendeels symbolisch. Het kabinet regeert demissionair verder. Zeker in de aanpak van de coronacrisis zullen geen grote veranderingen plaatsvinden.

Bron: parlement.com

1. Wat denk je dat, met het oog op bovenstaande informatie, de redenen zijn geweest voor het aftreden van het kabinet?
  - A. Interne verdeeldheid in het kabinet: ministers zijn het oneens over een of meer kwesties. (Dit is een staatsrechtelijk motief.)
  - B. Een conflict met het parlement: wanneer de meerderheid van de Tweede Kamer het kabinet niet meer steunt. (Dit is een staatsrechtelijk motief).
  - C. Emotionele en morele redenen
  - D. Politiek opportunisme
2. Ik vind het goed / niet goed dat dit hele kabinet is afgetreden.

Mijn argumenten hierbij:

---

3. Vind je dat politici die nu afgetreden zijn in kabinet Rutte III na de verkiezingen weer terug kunnen komen als minister of minister-president? Waarom wel/niet?

Antwoordmodel ter achtergrondinformatie bij klassikale bespreking dilemma's.

1. Val van kabinet Kok II

1. Het kabinet stapt niet op vanwege een zuiver staatsrechtelijk motief: het gaat hier niet om interne verdeeldheid in het kabinet of om een conflict met het parlement. Er speelde (onder meer) emotionele en morele redenen. Er wordt geschreven dat de dood van zo vele Bosniërs minister-president Kok zwaar viel.
2. Eigen antwoorden.
Leerlingen kunnen bijvoorbeeld redeneren dat het goed is dat het kabinet is afgetreden, omdat bij zo'n tragedie politieke verantwoordelijkheid moet worden genomen voor in het verleden gevoerd beleid. Politieke verantwoordelijkheid nemen is iets anders dan dar zelf schuldig aan zijn. Het kan gezien worden als een oprechte poging om in het reine te komen met een zwarte bladzijde in de Nederlandse geschiedenis en een juiste principiële keuze om dan op te stappen.

Leerlingen kunnen ook bijvoorbeeld beredeneren dat zo vlak voor de verkiezingen collectief aftreden slechts een symbolisch gebaar is, waarbij niemand gebaat is. En/of ze kunnen erop wijzen dat het staatsrechtelijk niet nodig was dat het hele kabinet opstapte: er was geen interne verdeeldheid of conflict met het parlement. Een of twee ministers hadden, uit staatsrechtelijk zuivere motieven, hun ontslag kunnen indienen na een debat met de Tweede Kamer.

Leerlingen kunnen beredeneren dat het politiek opportunisme is om net voor verkiezingen een kabinet te laten vallen. Zo kan de electorale schade op het dossier beperkt worden en verschaft het einde van een coalitieverbond partijen ook de gelegenheid om voluit ten elkaar te strijden⁴.

Mogelijk kan in gezamenlijkheid de conclusie getrokken worden dat het een vaak niet los staat van het ander. Een principiële opstelling valt vaak niet los te zien van politiek opportunisme.

3. Leerlingen kunnen redeneren dat in het rapport de schuld min of meer verdeeld werd over politiek en de militaire top, dus dat ook in de militaire top consequenties zouden moeten volgen. Dat is ook gebeurd. Op woensdag 17 april 2002, een dag na de val van het kabinet, nam de bevelhebber van de landmacht, generaal Van Baal, ontslag.

Als de discussie nog gaat over de vraag in hoeverre de militairen zelf schuld hadden, kun je onderstaande informatie nog inbrengen:

“In december 2006 kregen ongeveer 470 militairen die deel hadden uitgemaakt van Dutchbat III het Draaginsigne Dutchbat III 'als symbool van erkenning voor de ongeveer 850 militairen die in moeilijke omstandigheden naar eer en geweten hebben gefunctioneerd en ten onrechte gedurende langere tijd in een negatief daglicht zijn gesteld', uitgereikt door (demissionair) Defensie minister Henk Kamp. Het draaginsigne was bedoeld als een erkenning, niet als beloning, voor de militairen die sinds de val van de enclave zeer negatief in het nieuws kwamen. De toekenning van het insigne gaf desondanks aanleiding tot kritiek, onder anderen van nabestaanden van de slachtoffers en de nabestaanden van de vermoorde inwoners van Srebrenica. Nabestaanden van slachtoffers alsmede het IKV protesteerden; de Nederlandse ambassadeur in Sarajevo werd zelfs ontboden bij de regering van Bosnië.⁵”

⁴ <https://www.nrc.nl/nieuws/2002/04/17/kok-struikelt-over-srebrenica-7585905-a130133>

⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Val_van_Srebrenica

2. Val van kabinet Balkenende II

1. Hier speelt dat een coalitiepartij, D66, het vertrouwen verloor in minister Verdonk. De andere coalitiepartijen, VVD en CDA, vonden niet dat Verdonk op hoefde te stappen. Dit maakte dat er interne verdeeldheid in het kabinet ontstond en de D66-ministers besloten uit het kabinet te stappen (antwoordoptie A).

In een aansluitend debat stelden CDA en VVD dat, ook al D66 haar steun opgezegd, niet gebleken was dat het kabinet niet langer het vertrouwen bezat van een Kamermeerderheid. Een motie van wantrouwen zou geen meerderheid krijgen. De overige oppositiefracties stelden echter dat de parlementaire basis aan het kabinet was ontvallen en dat het kabinet daarmee niet meer 'paste' op de opdracht die de koningin in 2003 had verleend tijdens de kabinetsformatie. Minister-president Balkenende verenigde zich vervolgens met de conclusie dat het kabinet geen parlementaire basis meer had en dat de overige bewindslieden daarom hun portefeuilles en taken ter beschikking zouden stellen (antwoordoptie B).

2. Eigen antwoord.
Leerlingen kunnen bijvoorbeeld beredeneren dat het goed is dat het kabinet is afgetreden. Ondanks dat het over iets kleins gaat, gaat het om zuiver staatrechtelijke redenen waarom ministers opstapten en vervolgens het kabinet. Er moet vertrouwen zijn van de meerderheid van de Tweede Kamer in de ministers en het kabinet. Als dat ontbreekt, is er niets anders te doen dan daar consequenties aan verbinden.

Leerlingen kunnen bijvoorbeeld ook beredeneren dat het kabinet niet had hoeven aftreden. De minister van Vreemdelingenzaken had namelijk een motie van afkeuren overleefd. Uiteindelijk was er maar één coalitiepartij die ontevreden was over het optreden van een minister, zonder dat het heeft geleid tot een Kamermeerderheid die het ermee eens was dat ze moest aftreden. Er was dus nog steeds genoeg steun vanuit de Tweede Kamer voor de minister en het kabinet. Het kabinet had onder leiding van premier Balkenende meer moeite kunnen doen om D66 erbij te houden en hun onvrede serieus te nemen. Dan had minister Verdonk misschien moeten opstappen, maar de rest van het kabinet had kunnen blijven zitten.

3. Val van kabinet Rutte III

1. Het ontslag van het kabinet is volgens velen grotendeels symbolisch: het kabinet laat hiermee zien “wij zijn met z’n allen verantwoordelijk voor de toeslagenaffaire en nemen die verantwoordelijkheid ook”. Een andere optie was het aftreden van een of meerdere bewindspersonen, maar velen zouden dat een schaamlap hebben gevonden. De druk vanuit de partijen en de samenleving om als geheel kabinet af te treden werd heel groot.

Er lijkt geen sprake van een staatsrechtelijk motief voor het aftreden van het gehele kabinet. Ter extra informatie: eerder had staatssecretaris Menno Snel al politieke verantwoordelijkheid genomen.

2. Eigen antwoord
Leerlingen kunnen beredeneren dat de druk om politiek verantwoordelijkheid te nemen voor het onrecht dat de ouders is aangedaan te hoog werd en het kabinet niets anders kon doen dan vertrekken. Bovendien erkent het kabinet hiermee dat het ernstige fouten heeft gemaakt.

Leerlingen kunnen ook beargumenteren dat het een symbolische stap is, twee maanden voor de verkiezingen. Het opstappen van het kabinet zorgt er niet voor dat de problemen van gedupeerde ouders worden opgelost. Er kan zelfs beargumenteerd worden dat er juist minder aandacht voor de oplossing is, omdat politici met zichzelf bezig zijn.

Ook kunnen leerlingen beredeneren dat een demissionair kabinet mogelijk minder daadkrachtig kan optreden om de corona-crisis te bestrijden.

3. Leerlingen kunnen beredeneren dat het goed is dat het kabinet is opgestapt, maar dat het daarnaast belangrijk is dat kabinetsleden niet straks weer terugkomen in de politiek. Dus dat het pas echt een gebaar zou zijn als aftreden kabinetsleden, incl. de minister-president, zich terugtrekken voor de aankomende verkiezingen.

Leerlingen kunnen ook beredeneren dat het aan de kiezer is bij de aankomende verkiezingen of zij willen dat iemand terugkomt. Bovendien is het een symbolische keuze om met het hele kabinet politieke verantwoordelijkheid te nemen en op te stappen. Dat wil niet zeggen dat de individuele kabinetsleden schuld hebben in dit dossier.